

Psykopaten som blev Guds fiskal på jorden

Synen på Karl XII har genomgått häftiga svängningar genom tiderna. Nu finns en ny biografi som på ett osminkat sätt visar mannen i all sin förskräcklighet. Psykopat är den diagnos Svante Folin ställer med utgångspunkt i krigarkungens dokumenterade handlingar.

TEXT: SVANTE FOLIN

RIKSHISTORIOGRAFEN HERMAN LINDOVIST hävdar bestämt att "Karl XII var ingen katastrof". Det är till att ha pretentioner! Resultatet av monarkens trägnä bemedanden är odiskutabelt: stormaktsväldet upplöstes och Sverige deklasserades från överansträngd stormakt till tredje klassens randstat. Den 18-åriga avvecklingsprocessen kantades i början av spektakulära men i realiteten meningslösa segrar som snart övergick i drundrande nederlag och ömkliga fiaskon.

Priset var runt 200 000 döda svenska och finländska män, galopperande inflation, statsbankrott och allmän misär. Denna dystra utveckling var inte ödesbestämd utan en direkt följd av militärdiktatorns totala vägran att förhandla med någon om någonting över huvud taget. Karl XII, Carolus, var i diplomatiskt hänseende lik Yassir Arafat, det vill säga han missade aldrig ett tillfälle att missa ett tillfälle – och han hade många.

KARL XII:S PERSON har redan från början väckt större intresse än hans gärningar. Ingen annan svensk kung har varit föremål för så motstridiga och passionerat omfattade uppfattningar. Åsiktsspektrumet sträcker sig från tragisk hjälte till folkförintande bödel. Kungen var en mästare på att inte kommunicera. Han förde ingen dagbok, skrev inga brev med personligt innehåll, diskuterade aldrig och intog sina måltider under bedövande tystnad. När han talade var det huvudsakligen för att utdela – ofta kryptiska – befällningar; i lätt konversation var favoritrepliken: *Hå!*

Eftersom ingen vet vad Karl tänkte eller kände har det varit fritt fram för den som vill att fantasera om kungens tankar och känslor. Mina egna kliniska slutsatser (psykopati med inslag av autism) baseras inte på någon privilegierad insyn i majestätets själsliga skrymslan utan enbart på dokumenterat beteende.

Härvidlag är Bengt Liljegrens nya Karl XII-biografi ett bra verktyg. Han är ingen Karl XII-ätare men presenterar fakta utan censur och avstår ifrån att tolka in någon högre "historiens list" i allsköns vedervärdigheter och självförvillade katastrofer. Liljegren som tidigare har utgivit *Karl XII i Lund* är väl påläst och skriver lättflytande populärhistoria utan djupare analytiska pretentioner. I väntan på Peter Englundslutbehandling av Karl X Gustavs son och sonson kan föreliggande verk rekommenderas för dem som inte vanemässigt yrar omkring med facklor i händerna den 30 november.

Karl ansågs att han hade blivit skadligt bortklemd av fruntimmer i unga år. Den helgonlika Ulrika Eleonora oroade sig ständigt över den klene kron-

prinsens hälsa. Det var rätt naturligt eftersom Karls fyra yngre bröder strök med i vaggan. Vid sex års ålder kidnappades Karl från barnkammarens kuvös och "kom i manfolks händer".

Den permastrogaste Karl XI tog sina fadersplikter på stort allvar och lät sonen tidigt bekanta sig med livets alfa och omega – jakt och exercis. När Carolus knappt sju år gammal fick frågan vad han önskade sig mest i hela världen, svarade han ominöst: "Jag önskar att jag må en gång hava den lyckan att följa min pappa i fält." När han var åtta sköt han sin första hjort, tre år senare sin första björn. Hans unga ego masserades flitigt av krälände hovmän och masochistiskt underdåniga lärare. Det gällde ju gud bevars att utdana "en enväldig, allom bjudande och rådande suverän konung den ingen på jorden är för dess aktioner responsabel".

I december 1697 kröntes den 15-åriga Karl sig själv i Storkyrkan och struntade helt sonika i den traditionella kungaförsäkran. Han var nu ensam herre över ett skuldfritt land som efter 20 års fred förfogade över Europas förmodligen bästa krigsmaskin. Hans första åtgärd var att upplösa riksdagen – någon ny skulle inte sammankallas i hans livstid. Riksråden och de före detta förmyndarna behandlade han med kyligt förakt. Under deras diskussioner molteg han och avslutade palavern med standardfrasen:

"Sådan är min vilja. Och därvid blir det."

Hans sextintresser var så utvecklade att livmedikus Urban Hjärne försökte lura i kungen afrosidiaka för att bota miss-tänkt impotens. Det fanns andra sätt att få utlopp för hormonstormarna, till exempel att sprätta körsbärskärnor i ögonen på pager, slå fäten ur serveringspersonalens händer, rycka av peruker, supra ned björnar, slå ut riksmarskens fönsterrutor eller förvandla det kungliga kapellets stolar till pinnved.

Hovet i Stockholm var notoriskt ledsamt, men när Karls favorit och blivande sväger hertig Fredrik av Holstein kom på besök blev det liv i luckan. De ystra ynglingarna tävlade om vem som var flinkast i att med ett enda slag hugga huvudet av olika djur.

Under flera dagar roade de sig kungligt genom att dekapitera en mängd kalvar, får och hundar i Karls egna gemak. Blodet rann över trösklarna och huvudena slängdes ut genom fönstren till förtret för förbipasserande.

Carolus satte också sprätt på den kassareserv som hans gnidige far hade samlat ihop för att kunna möta oväntade militärfinansiella kriser. Ryktet om att Sverige styrdes av en 16-årig Caligulatypp fick landets revanschlystna grannar att vädra morgonluft.

Att släkten är värst fick Karl bittert erfara när hans perfida kusiner August den Starke och Fredrik IV av Danmark ingick ett anfallsförbund med ryske Peter. Med hjälp av engelska flottan besegrades danskarna snabbt och nästan utan man-spillan. Nästa man till räkning var den ryske tsaren. Den lysande viktorian vid Narva "transmogrifierade" omedelbart Carolus till Europakändis.

Trots att 8 000 moskoviter hade bitit i snön var Karl besviken på deras brist på kampanja. Enligt hans mening var bataljens höjdpunkt det tillfälle då mängder av panikslagna ryssar flydde över en bro som brast, varefter de ömkligen drunknade i is-sörjan. Då kunde han nämligen skjuta på dem "som efter änder".

LILJEGREN PÅPEKAR att den svenska inställningen till ryssarna var klart rasistisk. Det hörde normalt till god soldatset att inte dräpa fiender som hade kastat sina vapen, men mot de undermåsliga slaverna togs ingen sådan hänsyn. Det svenska maneret kulminerade i förintelseslaget vid Fraustadt 1706 där Rehnskiöld befalle att 500 ryssar som bad för sina liv skulle elimineras utan prut.

"De blevo ihjalskjutne och ihjalsluckne, så att de föllo över varandra som slaktestår."

Följande vår slog svenskarna sachsarna vid Düna. Inom loppet av tolv månader hade Karls armé således betvingat samtliga tre fiender. I Stockholm började man så smått hoppas på fredsförhandlingar. Inget kunde vara Carolus mer fjärran; för hans sinnelag framstod förhandlingar och kompromisser som fega och moraliskt tveklaktiga. Värjan var det suveräna diplomatiska instrumentet "ty den skämtar intet". Han var dessutom besatt av idén att störta August från Polens tron. Som en blodbesudlad Don Quijote tillbringade han de följande fem åren med att jaga sin undflyende fiende härs och tvärs genom Polen.

Under tiden passade Peter på att erövra Baltikum, grundlägga Sankt Petersburg och modernisera sin armé. Svenskarnas framfart innebar fruktansvärda

HISTORIA

Karl XII

Bengt Liljegren
Historiska Media, 2000